

Balázs Szilvia

Agrárjogi Tanszék

Témavezető: Réti Mária

A SZOCIÁLIS SZÖVETKEZET ÉS NONPROFIT KORLÁTOLT FELELŐSSÉGŰ TÁRSASÁG ÖSSZEHAJONLÍTÓ ELEMZÉSE A HATÁLYOS JOGSZABÁLYOK ALAPJÁN

A XX. században a globalizáció negatív tendenciáinak kiegyensúlyozására a szociális gazdaság meghatározó tényezőjévé váltak a szövetkezetek, ezen belül kiemelkedő eredményeket értek el a szociális szövetkezetek. Szerepük egyre jelentősebb a jelenkori gazdaságokban és társadalmakban.

Abban, hogy egy jogintézmény adekvát módon töltse be szerepét a folyamatosan változó, országoként más és más gazdasági-társadalmi környezetben, óriási szerepe van a jogalkotói munkának. Mintaértékű a nagy hagyományokkal rendelkező olasz, francia, spanyol szabályozás.¹ Hazánkban a jogalkotó a szövetkezetekről szóló 2006. évi X. törvényben (a továbbiakban: Sztv.) tette lehetővé szociális szövetkezetek alapítását és működését.

Vizsgálatom másik tárgyául a nonprofit kft. jogintézményét választottam.² A jogalkotó számára sokáig evidencia volt, hogy gazdasági társaságot annak alapítói közös és üzletszerű gazdasági tevékenység folytatására hoznak létre. A nonprofit gazda-

¹ Ezekben az országokban erős történelmi és kultúrtörténeti hagyományai vannak a korporatív szemléletnek és a munkaszövetkezeteknek. A szociális szövetkezetekre vonatkozó európai, így különösen az olasz, francia, spanyol törvények erőteljesen támaszkodnak a munkaszövetkezetekre már korábban megalkotott speciális szabályozásokra. Ld. még: RÉTI 2010, A szociális szövetkezetekre vonatkozó törvényi szabályozásról című fejezetét. 55-68. o.

² Domé Györgyné útmutatása szerint általában a gazdasági társaságokat értelmetlen összehasonlítani a szociális szövetkezettel. DOMÉNÉ-RÉTI 1999, 61. o. A szövetkezetek és a gazdasági társaságok törvényi szintű szabályozása hazánkban az 1875. évi XXXVII. törvényre (KT) nyúlik vissza. A KT négy társasági formát ismert el (kkt., bt., rt., szövetkezet). E társasági formákat egészítette ki a korlátolt felelősségű társaságokról és a csendes társaságok bevezetéséről szóló 1930. évi V. törvény. A szövetkezetek és a gazdasági társaságok jogi szabályozásukat tekintve tehát gyökereikben összeérnek. A nonprofit kft. új keletű jogintézmény, létrehozására 2007. július 1. napjától van lehetőség.

sági társaságok legfőbb jellemzője, hogy tevékenységük nem jövedelemszerzésre irányul. Röviden érdemes utalni arra, hogy miért döntött a jogalkotó nonprofit társaságok alapításának lehetőségéről. Az új Gt. kodifikációját megelőzően élénk jogpolitikai vita folyt a közhasznú társaságokról.³ Az önálló jogi személyiséggel felruházott közhasznú társaság jogintézménye az 1993. évi XCII. törvénnyel született meg.⁴ Ez a szabályozási modell azonban nem bizonyult költséghatékonynak és különösen a korrupciós botrányok és a korrupció lehetőségének csökkentése érdekében a jogalkotó új szabályozási elv mellett döntött. A Gt. 365. § (1) bekezdése megtiltotta új közhasznú társaság alapítását, a már működő közhasznú társaságok pedig kötelezően megszűntek legkésőbb 2009. június 30. napjáig.⁵ Lényegében a „rég típusú” közhasznú társaság jogrendszerünkben való törlésével egyidejűleg született meg a nonprofit gazdasági társaság, ekként a nonprofit kft. is. Az új nonprofit gazdasági társaságnak, mint modellnek leglényegesebb alapelve, hogy a nonprofit működés során a társaság tagjai nem részesülhetnek a társaság nyereségéből, hanem a képződött nyereséget a társaság nonprofit tevékenységére fordítják. A közhasznú társaságokkal szemben továbbá nem feladata a társadalom közös szükségleteinek a kielégítése.

A nonprofit kft. nem önálló társasági forma.⁶ A nonprofit kft. alapítására, működésére és megszűnésére a Gt. közös szabályait, valamint a kft.-re vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni. A Gt. valójában két típusú korlátolt felelősségű társasági formát ismer: az egyik a kft., a másik az rt. Az 1993. évi XCII. törvénnyel létrehozott közhasznú társaságok szervezeti modellje a kft. volt.⁷ Az 1997. évi CLVI. törvényben felsorolt közhasznú tevékenységek között számos olyat találunk, amely

³ A vita lényegének összefoglalását ld. BOGNÁR 2010, 17. o.

⁴ Ettől kezdve a közhasznú társaság a Polgári Törvénykönyvben új jogi fogalomként kapott helyet azzal az indokolással, hogy működésében a gazdasági társasághoz hasonló jellegű; külső, harmadik személyek, különösen a hitelezők számára megfelelő védelmet nyújtó szervezet, ugyanakkor a tevékenysége nem nyereségorientált, ekként a Ptk. 57. § (1) bek.-e szerinti, a társadalom közös szükségleteinek (különösen az oktatás, művelődés, tudományos kutatás, egészségügy, szociális gondozás, környezetvédelem területén) szolgálatára a legalkalmasabb forma lehetett volna.

⁵ A jogszabályok alapján két év átmenet idő állt rendelkezésre a még működő közhasznú társaságok jogutód nélküli megszűnésére, illetve átalakulására. Ma már az állami és a magánszférában is elfogadott tény, hogy egyes költségvetési intézmények gazdaságossági, eredményességi szempontok alapján vagy a költségvetési szervezeti forma jellegére tekintettel meghatározott feladatok ellátására célszerűbb akár forprofit, akár nonprofit társaságban – állapítja meg dr. Bognár Piroska. BOGNÁR 2010, 15. o.

⁶ A nonprofit működési forma a gazdasági társaságok mind a négy formájában megengedett

⁷ BOGNÁR 2010, 17. és 151. o.

kifejezetten egybeesik a szociális szövetkezet fogalmában szereplő elemekkel. Véleményem szerint ez is indokolja, hogy a nonprofit kft. legyen az a szervezeti modell, amellyel a szociális szövetkezet jogintézményét összevetem. Figyelemmel arra, hogy a nonprofit kft. szintén szerepet vállalhat a szociális gazdaságban, dolgozatomban egyúttal arra a kérdésre is választ keresek, hogy melyik jogintézmény alkalmasabb a szociális gazdaságban jelentkező igények kielégítésére.

I. Az elemzett társulások célja

A nonprofit kft. vonatkozásában a Gt. 111. § és 4. § szerinti rendelkezéseket összeolvasva megállapítható, hogy a nonprofit kft.-nek egyetlen törvényben deklarált célja van, az eredményes közös gazdasági tevékenység, amely nem irányulhat profit felhalmozására. Bár a nonprofit kft. üzletszerű gazdasági tevékenységét a jogalkotó nem zárta ki, azt előírja, hogy üzletszerű gazdasági tevékenységet csak kiegészítő jelleggel folytathat.⁸

A szociális szövetkezetnek viszont a Sztv. 7. § és 8. § (1) bekezdés a) pontja alapján (7. §-ban megfogalmazott szövetkezetéhez képest) speciális célja van: „munkanélküli, illetőleg szociális státuszukban” hátrányos helyzetben lévő tagjai számára munkafeltételek teremtése, valamint szociális helyzetük javításában egyéb módon való közreműködés. A szociális szövetkezetéhez hasonló, a társadalom közös szükségleteinek kielégítése körében értelmezhető célhoz kötött tevékenység nonprofit kft. esetében csak a közhasznú szervezeti státusz megszerzése esetén kötelező. A közhasznú jogállás lehetőségét egyébként a szociális szövetkezet számára ugyanúgy, mint a nonprofit gazdasági társaságok esetében a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény tette lehetővé. Jelenleg az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény utaló szabálya alapján a szövetkezeti törvény 8. § (3) bekezdése illetőleg a Gt. 4. § (4a) bekezdése mondja ki, hogy e szervezetek – közhasznú jogállást szerezhetnek. Figyelemmel arra, hogy a közhasznú jogállás megszerzésének mindkét vizsgált jogintézmény részéről ugyanazok a feltételei, dolgozatomban e speciális jogállás elemzésére nem terjed ki.

A szociális szövetkezetek egyik speciális formája az iskolaszövetkezet, amelynek célja értelemszerűen a szövetkezeti törvény 7. §-ában található: az iskolaszövetkezet olyan szervezet, amelynek célja a tagjai gazdasági, valamint más társadalmi (kultúrális, oktatási, szociális, egészségügyi) szükségletei kielégítésének elősegítése.

⁸ Sztv. 4. § (3) bek.

A szövetkezeti törvény 2012. április 27. napjától hatályos rendelkezése új jogintézményként, a foglalkoztatási szövetkezetet hozta létre, amely hátrányos helyzetben lévő tagjai számára teremt munkafeltételeket elsősorban munkaerő-kölcsönzéssel, valamint munkaközvetítő tevékenységgel. Figyelemmel arra, hogy e felsorolás nem taxatív jellegű, a szövetkezők lényegében bármilyen egyéb módon is megvalósíthatják a törvényben deklarált foglalkoztatási célt.⁹

A jogi szempontú vizsgálat mellett Ihrig Károly munkája¹⁰ alapján figyelemmel kell lennünk arra a már klasszikussá vált közgazdasági-üzemgazdasági szemléletű elemzésre is, amely a társas vállalkozások gazdasági tartalmát vizsgálja, és ennek alapján állapít meg eltéréseket, illetve hasonlóságokat az egyes jogi formák között.

A nonprofit kft. és a szociális szövetkezet között már a külső ügyletek vonatkozásában is lényeges különbség látható. Mindkét társulás gazdasági-vállalkozási tevékenységet folytathat, ezáltal tevékenységüket önmaguk finanszírozhatják.¹¹ Ugyanakkor, míg a nonprofit kft. tevékenysége nem irányulhat profitszerzésre, addig a szociális szövetkezet esetében a nonprofit működésre kötelezés fel sem merül a jogalkotó részéről.

II. A vizsgált társulások alapítói, alanyi köre

A Sztv. 10. § (1) bekezdése alapján a szociális szövetkezet alapításához is legalább hét alapító tag szükséges. E főszabály alól kivétel a foglalkoztatási szövetkezet, amely olyan szociális szövetkezet, amelynek legalább 500 természetes és legalább egy országos nemzetiségi önkormányzat a tagja.¹²

A szociális szövetkezet fogalmából, illetve céljából adódóan a szociális szövetkezet alapítói köre is speciális. E vonatkozásban a jogalkotó áttöri a szövetkezet alapításának személyi feltételeit rögzítő rendelkezések tartalmát. A Sztv. 10. § (4) bekezdése kimondja: szociális szövetkezetnek – az iskolaszövetkezet kivételével – csak természetes személy tagjai lehetnek. Az iskolaszövetkezet is csupán azért kivétel e szabály alól, mert abban az oktatási intézmény alapító tagsága kötelező. Az iskolaszövetkezeteknél továbbá a tanulókon kívül felvett tagok száma nem haladhatja meg a taglétszám tizenöt százalékát.¹³

⁹ Sztv. 8/A. §

¹⁰ IHRIG 1937.

¹¹ LONGA Glossa Iuridica

¹² Sztv. 8. § (1) bek. a) pontja

¹³ Sztv. 10. § (1) bek.

A fentiek alapján a jogalkotó 2012. április 27. napjáig kizárta a szociális szövetkezetet alapítók köréből a jogi személyeket. Egyetértve Réti Máriával, e kérdés-körben fontos megjegyezni, hogy a jogi személyek teljes körű kizárása az alapítói minőségből a gyakorlat számára nem szerencsés. Nehezen képzelhető el ugyanis, hogy a jogalkotó által egyébként „helyzetbe hozni kívánt” természetes személyek csoportja, a működtetés adminisztratív, cégjogi, vagyoni jogi, stb. szabályait kezelni tudja. A legújabb jogpolitikai célkitűzések okán 2012. április 27. napjától az Sztv. 10. § új (5a) bekezdése lehetőséget ad helyi, nemzeti önkormányzat vagy ezek jogi személyiséggel bíró társulása (önkormányzat) tagi részvételére a szociális szövetkezetben. Sőt, a foglalkoztatási szövetkezetben legalább egy önkormányzat tagsági jogviszonya kifejezetten kötelező, olyannyira, hogy ha az ilyen szociális szövetkezetben az egyetlen önkormányzat tagsági jogviszonya bármely okból megszűnik és ezt a hiányosságát hat hónapon belül nem tudják orvosolni, akkor a foglalkoztatási szövetkezet a törvény erejénél fogva megszűnik. Ez a jogi megoldás azonban aggályosnak tűnik, mert így foglalkoztatási szövetkezet természetes személy tagjai teljes mértékben kiszolgáltatottak ezen egyetlen jogi személy tagnak, míg egyéb szociális szövetkezetek esetében az önkormányzat tagsági jogviszonya pusztán jogosultság és nem kötelezettség.

Megállapítható, hogy a szociális szövetkezetek gyakorlati alapításának és működtetésének megkönnyítése érdekében helyes volt a korábbi tiltó rendelkezést legalább részben feloldani. Továbbra is kívánatos lenne azonban lehetővé tenni a jogi személyek közül a pénzintézetek, takarékszövetkezetek tagsági jogviszonyát.

A szociális szövetkezetnek 2012. április 27. előtt egyáltalán nem lehetett befektető tagja.¹⁴ A jogalkotó 2012. április 27. napjától az Sztv. 10. § (5a) bekezdése szerint lehetővé teszi azt, hogy az alapszabály megengedő rendelkezése alapján a szociális szövetkezetnek is lehet befektető tagja – az iskolaszövetkezetet ide nem értve –, azzal a megszorítással azonban, hogy ez a befektető tag önkormányzat lehet, akire a befektető tagokra vonatkozó 60. §-ban foglalt rendelkezéseket is értelemszerűen alkalmazni kell.

Ehhez képest a nonprofit kft.-nél a szociális szövetkezethez hasonló korlátozást nem találunk. Nonprofit kft.-nek tagja lehet külföldi és belföldi természetes és jogi személy, jogi személyiség nélküli gazdasági társaság. A Gt. 3. § (2) bekezdése szerint továbbá a gazdasági társaságok alapításához legalább két tag szükséges, kivéve a kft.-t és az rt-t, így a nonprofit kft. alapításához sem kell feltétlenül minimum két tag.

¹⁴ Sztv. 60. § (1) bek.

A szociális szövetkezetben érvényesül a nyitott tagság elve, vagyis a tagok szabad be- és kilépésének a lehetősége, amely okszerűen eredményezi a szövetkezeti tőke automatikusan változó jellegét.¹⁵ A nyitott tagság tétele nem érvényesül abszolút módon. Aki csatlakozni kíván a szociális szövetkezethez, meg kell feleljen a jogszabályi kritériumoknak, valamint a tagok által az alapszabályban rögzített további feltételeknek.

Természetes személy akkor lehet a szociális szövetkezetnek érvényesen tagja, ha betöltötte a 18. életévét, kivéve, amikor a 14. életévét betöltött természetes személy esetében az alapítói tagi minősítéshez törvényes képviselője kifejezetten hozzájárul.¹⁶ Alapelv ugyanis – a szövetkezet személyegyesítő jellegét hangsúlyozandó – a tag személyes aktív közreműködése a szövetkezet céljának elérése érdekében. Ugyanez indokolja, hogy a nonprofit kft.-nél miért nem feltétel a nagykorúság, illetve a 14. életév betöltése a taggá váláshoz.

A szociális jogalkotás terén született több olyan jogszabály, amely útmutatást ad a szociális szövetkezet alanyi körének helyes értelmezéséhez. Ilyen a szociális igazgatásról és a szociális ellátásról,¹⁷ a foglalkoztatás segítéséről és a munkanélküliek ellátásáról,¹⁸ a felsőoktatásról¹⁹ és a közoktatásról szóló törvény.²⁰ Hangsúlyozom, a szociális szövetkezet tagjánál 2012. április 27. napjától elegendő, ha úgy mond „hátrányos helyzetű”.

A szociális szövetkezettel szemben a nonprofit kft. törzstőkéje előre meghatározott,²¹ Nizsalovszky Endre megfogalmazásával élve „megmerevített tőke”-ként is jellemezhető. Ugyanis a nonprofit kft. tagja vagyoni hozzájárulása kiadását a társaság működése során nem követelheti, befektetett tőkéjéhez pedig csak úgy juthat

¹⁵ A belépő tag köteles legalább egy részjegyet jegyezni, ezáltal a szociális szövetkezet tőkéje nő, míg a tagsági jogviszony megszűnésekor a szociális szövetkezet a volt taggal, jogutódjával köteles elszámolni, így a szövetkezet tőkéje értelemszerűen csökken.

¹⁶ Ld. még a 141/2006. (VI.26.) Korm. rendelet vonatkozó részeit

¹⁷ Ld. az 1993. évi III. tv. 37-37/A-37/C. §-ait

¹⁸ Az ún. „álláskereső” meghatározásában ad útmutatást az 1991. évi IV. tv. 58. § (5) bek. d.) pontja, amely szerint álláskereső az a személy, aki a munkaviszony létrehozásához szükséges feltételekkel rendelkezik és oktatási intézmény nappali tagozatán nem folytat tanulmányokat, és öregségi nyugdíjra nem jogosult, valamint rehabilitációs járadékban nem részesül és az alkalmi foglalkoztatásnak minősülő munkaviszony kivételével munkaviszonyban nem áll, és egyéb kereső tevékenységet sem folytat, és elhelyezkedése érdekében az állami foglalkoztatási szervvel együttműködik, és akit az állami foglalkoztatási szerv álláskeresőként nyilván tart.

¹⁹ E törvény szerint hallgatónak hallgatói jogviszonyban álló személy tekintendő

²⁰ E törvény szerint tanulóknak a tanulói jogviszonyban álló személy minősül

²¹ 2006. évi IV. tv. 111. § (1) bek.

hozzá, ha üzletrészt elidegeníti: átruhazza a társaságra, annak valamely tagjára, illetve a társaságba újóltag tagként belépő személyre. Ekként a tag személyében bekövetkezett változás a társaság tőkéjére nem hat ki.

Figyelemmel arra, hogy a nonprofit kft. tőkéje is változhat a tőkeemelés és le-szállítás okán, ezért nem a változás lehetősége, hanem a tőkeváltozás „automatikus, formátlan” volta a szociális szövetkezet specialitása.

III. Az elemzett társulások tagjainak kötelezettségei és a visszatérítés rendszere

A nonprofit kft. esetében a tag kötelezettsége a társasággal szemben csak törzsbetétének szolgáltatására és a társasági szerződésben esetleg megállapított egyéb vagyoni hozzájárulás szolgáltatására terjed ki.²² Megállapítható tehát, hogy nonprofit kft. esetében a tag törvény által előírt, egyetlen kötelezettsége a vagyoni hozzájárulás befizetése, illetve rendelkezésre bocsátása a társaság részére. Ugyanakkor a társaság tagjai törzsbetétjük szolgáltatásán kívül egyéb vagyoni értékű szolgáltatás teljesítésére is kötelezettséget vállalhatnak a társaság működése során bármikor. E mellékszolgáltatás teljesítésének feltételeit a társasági szerződésben kell rögzíteni, amelyért a tagot külön díjazás illeti.²³ Tipikusan az adott tag személyéhez fűződő kötelezettség, amely az üzletrész átruházásával megszűnik,²⁴ kivéve, ha azt az üzletrész megszerzője a társaság hozzájárulásával átvállalja. Nem minősül személyes közreműködésnek az üzletvezetés és a képviselő ellátása, valamint a munkaviszonyban vagy a polgári jogi szerződés alapján történő munkavégzés. A nonprofit kft.-nél a mellékszolgáltatás vállalása a törvény rendelkezése alapján nem kötelező, teljes mértékben önkéntes alapon történik, amelynek teljesítése a mellékszolgáltatásról történt megállapodás létrejöttét követően már természetesen kötelező, és a nem vagy nem megfelelő teljesítés súlyos jogkövetkezménnyel, adott esetben a mulasztó tag kizárásával járhat. A tag által vállalt mellékszolgáltatásért járó díjazás nem a szövetkezeteknél megvalósuló ún. transzformációs tevékenységként²⁵ megy végbe, hanem a társaság költségei között kerül elszámol-

²² 2006. évi IV. tv. 111. § (1) bek.

²³ 2006. évi IV. tv. 119. § (1) és (2) bek.

²⁴ Gt. 119. § (3) bek.

²⁵ Ihrig Károly szerint a szövetkezet ún. transzformációs tevékenységet végez a tagjai irányába: a szövetkezet a megszerzett nyereséget transzformálja fogyasztói erővé, munkabérré vagy kisvállalkozói nyereséggé, attól függően, hogy milyen fajtájú szövetkezetéről van szó. Az elmélet részletes kidolgozását a mai viszonyokra ld.: RÉTI 2010, 13-21. o.

lásra, azaz a társaság részéről a taggal megkötött mellékszolgáltatásra vonatkozó szerződés lényegében ugyanolyan szerződésnek minősíthető, mintha ezt a szerződést a társaság egy kívülálló harmadik személlyel kötötte volna meg.

Lényeges, hogy míg a szövetkezetnél a nyereségből történik a tagok részére a transzformációs tevékenység, addig a nonprofit kft. a gazdasági tevékenységből származó nyereséget a tagok között nem oszthatja fel, az a gazdasági társaság vagyont gyarapítja.²⁶ Ezzel szemben a nyereségből történő visszatérítés tilalma szociális szövetkezetek esetében csak a közhasznú szervezeti jogállással rendelkező szociális szövetkezetek esetében törvényi előírás.²⁷

A szociális szövetkezet esetében már a tagsági jogviszony létesítésének feltétele a leendő tag azon vállalása, hogy a szövetkezet céljainak elérése érdekében egyrészt vagyoni hozzájárulást teljesít, ezzel gyarapítja a szociális szövetkezet vagyont, másrészt személyes közreműködést vállal. Ekként a szociális szövetkezetben alapvető jelentősége van az egyes tagok személyének, szakmai és egyéb ismereteinek, a tagok személyében rejlő erőforrásoknak. A szövetkezetekről szóló törvény alapján a szociális szövetkezet és a tag gazdasági együttműködését a szövetkezet célját szem előtt tartva az alapszabályban kell rögzíteni. Ez az együttműködés megvalósulhat a törvény 55. §-a értelmében különösen a tagok munkalehetőséghez juttatásában, szociálisan hátrányos helyzetük más módon történő javításában, iskolaszövetkezet esetén a tanulók munkalehetőségeinek megteremtésében, az oktatási feltételek javításában, azzal, hogy a szövetkezet bármilyen tevékenységet végezhet, amelyet jogszabály nem tilt.

A 141/2006. (VI. 29.) Korm. rendelet a szociális szövetkezetben a szövetkezet által szervezett munkavégzésre vonatkozóan a tagok részére az alábbi lehetséges munkavégzési módozatokat teszi lehetővé: végezhetik tevékenységüket munkaviszonyban vagy egyszerűsített foglalkoztatás keretében, ezekben az esetben a munkajog szabályai szerint; megbízási jogviszonyban vagy vállalkozási jogviszonyban, ezen esetekben a polgári jog szabályai szerint. Végezhetik továbbá a tagok tevékenységüket ún. önkéntes jogviszonyban a közérdekű önkéntes tevékenységről szóló 2005. évi LXXXVIII. törvény rendelkezései alapján, valamint a szociális igazgatásról és szociális ellátásról szóló 1993. évi III. törvény szerinti intézményi

²⁶ 2006. évi IV. tv. 4. § (3) bek.

²⁷ 2006. évi X. tv. 59. § (3) bek.: A közhasznú szervezeti jogállással rendelkező szociális szövetkezet az adózás utáni eredményét a közhasznú céljának megvalósítására fordítja. Ebben az esetben tehát a részjegy nem jogosít osztalék fizetésére.

foglalkoztatás keretében. A szociális szövetkezet – közhasznú tevékenysége – körében közfoglalkoztató szervezet is lehet.²⁸

A nonprofit kft.-val való összehasonlításakor külön ki kell emelni, hogy a szövetkezet természetére figyelemmel a tag munkavégzését vagy más személyes közreműködését, illetve szolgáltatás nyújtására irányuló kötelezettségvállalását, mint nem pénzbeli hozzájárulást figyelmen kívül kell hagyni. Tekintettel arra, hogy a tag személyes és aktív közreműködése a szövetkezet lényegi ismérve, a személyes közreműködés vállalását helyesen zárta ki a jogalkotó a nem pénzbeli hozzájárulás tárgyi köréből. A tag személyes közreműködésének megfelelő ellentételezésére a visszatérítés rendszerében kerül sor, azzal a feltétellel, hogy a szociális szövetkezet gazdálkodása eredményes volt. Ekként a szövetkezet tagja a szociális szövetkezet eredményességében közvetlenül, személyében is érdekelt. Hangsúlyozom, hogy a vagyoni hozzájárulás és a személyes közreműködés vállalása egyenlő súllyal esik latba, nem válhat ugyanis a szövetkezet tagjává az, aki a befizetési/rendelkezésre bocsátási kötelezettségét határidőben nem teljesíti, illetve a tagsági jogviszony létrejöttét követően a kötelező vagyoni hozzájárulást (pl. pótbefizetést) nem teljesítő tag tagsági jogviszonya megszűnik.

A nonprofit kft. esetében ugyanakkor a gazdasági tevékenységből származó nyereség – szemben a szociális szövetkezettel – a tagok között semmilyen elv alapján nem osztható fel, az egyes tagok ún. mellékszolgáltatásáért járó díjazás pedig nem a nyereség transzformációjaként kerül kifizetésre, hanem a társaság tevékenységével együtt járó költségként. Az e tevékenységért járó díjazás kifizetésének következképpen nem feltétele, hogy nyereséges legyen a vállalkozás.

Megjegyzem, a jogalkotó a 2006. évi X. törvény 2012. április 27. napjától hatályos 59. § (3) bekezdésével egyéb jogpolitikai célok megvalósítása érdekében – ideiglenes jelleggel – áttöri a szövetkezeti jog egyik legalapvetőbb tételét, a visszatérítés a vásárlás arányában és korlátozott tőkekamat Rochdale-i²⁹ elvét, amikor úgy rendelkezik, hogy a szociális szövetkezet közgyűlése a szociális szövetkezet nyilvántartásba vételét követő két üzleti évben nem dönthet az adózás utáni eredményének a tagok részére történő bármilyen jogcímen történő kifizetéséről. A közhasznú szervezeti jogállással rendelkező szociális szövetkezet pedig az adózás utáni eredményét közhasznú céljának megvalósítására fordítja.

²⁸ Ld. a közfoglalkoztatásról szóló 2011. évi CVI. törvény 1. § (3) bek. i) pontját

²⁹ A Szövetkezetek Nemzetközi szövetsége 1934-ben megtartott londoni kongresszusán megjelent hét ún. „felvett elv” egyike

A jogalkotó ezt a szabályt a módosító rendelkezések hatályba lépését követően nyilvántartásba vett szociális szövetkezetekre rendeli alkalmazni az Sztv. 108. §-a alapján. A jogalkotó aggodalma érthető, ugyanis több új kedvezményt is bevezetett a szociális, illetve a közhasznú szociális szövetkezetekre vonatkozóan. Például az, hogy a szociális szövetkezet bejegyzésére irányuló eljárás illetékmentes,³⁰ a szociális szövetkezet a törvényben meghatározott feltételek esetén a közfoglalkoztatótól haszonkölcsön-szerződés alapján két évre ingyenesen használatba veheti a közfoglalkoztatás során használt ingó tárgyi eszközöket, a Magyar Állam, az önkormányzat vagy a közalapítvány a szociális szövetkezet részére a termőföldet, a közfoglalkoztató az állatállományt haszonkölcsön-szerződés alapján 10 évre ingyenes használatba adhatja.³¹

Visszatérve a visszatérítés Rochdale-i elvére megállapítható, hogy ez az elv olyan szövetkezetspecifikus ismerv, amelyben a nyereségorientáltság elve nem érvényesül, ekként a tag és a szociális szövetkezet között sajátos altruatív, önkorlátozó viszonyrendszer működik. Az alapvető szövetkezeti sajátosságok a szövetkezeti kooperáció tartalmára vezethetők vissza. Ki kell emelni továbbá a kooperációval szoros összefüggést mutató kölcsönösség fogalmát is, amely a nonprofit kft.-re nem jellemző. A szociális szövetkezetnek a nonprofit kft.-vel szemben lényege, hogy a tagok üzleti viszonyban is állnak a szövetkezettel, a szövetkezet a tagok saját gazdaságának megsegítését biztosítja az ő aktív közreműködésük által. A tagok nem pusztán tulajdonosok, hanem együttműködve a szövetkezetekkel a szövetkezet felhasználói is, ügyletkötéseik által. Utalni szükséges továbbá a törvény közösségi alakra vonatkozó szabályaira,³² amihez hasonló jogpolitikai cél a nonprofit kft. szabályozásában nem lelhető fel.

IV. Az elemzett társulások működésének befolyásolási képessége az egyes tagok részéről

A nonprofit kft. esetében a tagok jogait és a társaság vagyonából őket megillető hányadot az üzletrész testesíti meg. A társasági szerződés eltérő rendelkezése hiányában az üzletrész mértéke a tagok törzsbetétéhez igazodik. Azonos mértékű üz-

³⁰ Itv. 45. § (1a) bek.-e. Beiktatta a 2012. évi XXXVII. törvény 9. § (2) bek.-e, hatályos: 2012. IV. 27-től

³¹ Ld. a 2011. évi CVI. törvény 4/A. § (1) és (2) bek.-ét. Itt különös jelentősége van annak, hogy a szociális szövetkezeteket kik alapíthatják. Ld. ugyanezen törvény 4/A. § (1) bek.-ét

³² 2006. évi X. törvény 14. § (2) bek. g) pontja, 20. § (2) bek. d) pontja, 57. §, 58. §, 59. § (2) bek. c) pontja, 65. §, 67. §, 71. §

letrészhez azonos tagsági jogok fűződnek (függetlenül attól, hogy a tag vállalt-e bármilyen mellékszolgáltatást a társaságban), a társasági szerződés azonban egyes üzletrészeket a többiekétől eltérő tagsági jogokkal ruházhat fel. Minden tagnak csak egy üzletrésze lehet, viszont egy üzletrésznek akár több tulajdonosa is lehet.³³ Ez a szövetkezeti részjegy esetében kizárt, viszont az alapszabály megengedő rendelkezése esetében egy tagnak lehet akár több részjegye is.

Az üzletrész, mint sajátos vagyoni értékű jog a társaság teljes vagyonából való részesedést jelenti. Bár szorosan összefügg a tagok törzsbetétével, azzal nem azonos. A törzsbetét mértéke mindig pontosan meghatározható, azonban az üzletrész mértéke, illetve értéke a társaság eredményességének függvényében alakul. Általánosságban azoknak a jogoknak az összességét jelenti, amelyet a tag a társaság működése során a törzsbetét szolgáltatásának ellenértékeként szerez meg. A nonprofit társaság a Gt. 4. § (3) bekezdése alapján a vállalkozásból származó nyereség a társaság gazdálkodása, illetve a közhasznú szervezetként nyilvántartásba vett nonprofit kft. megszűnése során soha nem kapcsolódhat a törzsbetéthez, így a törzsbetéthez fűződő jogok változatlanok. A törzsbetéthez semmilyen módon nem köthető a társaság törzstőkéen felüli vagyona, a működés során keletkezett nyereség. Bognár Piroska a nyereségfelosztás törvényi tilalmából arra következtet, hogy a nonprofit kft. esetében az üzletrész mindig megegyezik a törzsbetéttel.³⁴

Az azonos mértékű üzletrészhez fő szabályként azzal azonos mértékű tagsági jogok fűződnek, teljes mértékben függetlenül attól, hogy a tag vállalt-e és ha igen, milyen jellegű mellékszolgáltatást a cégben.

Ezzel szemben a szociális szövetkezetben a részjegy tekintendő a szövetkezeti vagyonjog alapvető intézményének. A tagnak vagyoni hozzájárulásként meghatározott számú és névértékű részjegyet kell jegyeznie, amelyre nézve konkrét előírásokat az alapszabálynak kell tartalmaznia. A tagsági jogviszony tartalmát, azaz a tagok jogait és kötelezettségeit a törvény rendelkezéseinek figyelembevételével az alapszabály tartalmazza részletesen. Lényeges továbbá a személyes közreműködés módjáról a tagnak a szövetkezet igazgatóságával kötött megállapodása. A tagok szervezeti jogainak körében a magyar jogalkotó töretlenül érvényre juttatja az Európai Szövetkezeti Szabályozás fundamentálisnak tekinthető tézisé, az egy tag, egy szavazat elvét. A szociális szövetkezet működésének irányítása és ellenőrzése körében a tagokat a vagyoni hozzájárulás mértékétől függetlenül azonos jogok

³³ 2006. évi IV. tv. 113. § (1) bek., 121. § (1), 122. § (1) bek.

³⁴ BOGNÁR 2010, 162. o.

illetik meg. Ez alól kivétel a szavazati jog gyakorlása tekintetében az az eset, amikor a tag az esedékes vagyoni hozzájárulását határidőre nem teljesítette.³⁵

A szövetkezet önkormányzati rendszerének lényege Münkner megközelítésében az, hogy a szövetkezet tagjai aktívan részt vesznek a szövetkezet irányításában és ellenőrzésében. A szociális szövetkezet tagja egyidejűleg jelenik meg tulajdonosként, felhasználóként és döntéshozóként az adott szövetkezetben. Az önkormányzatiság keretében megnyilvánulnak a közvetlen és közvetett demokrácia formái, jelentős az egyenlő elbánás elve, a nemek közötti megkülönböztetés tilalma.

Megjegyzem, hogy a vagyoni hozzájárulás mértékének a vagyoni jellegű jogsultságok és kötelezettségek vonatkozásában a szociális szövetkezetben is jelentősége van, különös tekintettel a nyereséges gazdálkodás esetén visszatéríthető osztalékhoz, a szociális szövetkezet megszűnése esetén a likvidációs hányadhoz fűződő jogokra, valamint az alapszabályba foglalt lehetőség alapján a közgyűlés által megszavazott pótbefizetési kötelezettségre.

Jelezni kívánom továbbá, hogy a nemzetközileg elismert szövetkezeti elvek és értékek³⁶ alapján a 2006. évi X. törvény 46. § (1) bekezdés b) pontja szerint a tag alapvető joga, hogy igénybe vegye a szövetkezet által a tagok részére rendszeresített szolgáltatásokat és élvezze a szövetkezés egyéb előnyeit,³⁷ amelyhez hasonló lehetőségek a nonprofit korlátolt felelősségű társaságra vonatkozó joganyagban fel sem merülnek.

Külön ki kell emelni továbbá, hogy a nonprofit kft. szabályozási elvei között nem szereplő szolidaritás elve alapján a jogszabályokban meghatározott kedvezmények

³⁵ Sztv. 23. § (2) bek.

³⁶ Ilyen alapvető, a Sztv.-ben érvényesülő szövetkezeti elvek és érték például a Manchester-i kongresszus által rögzített autonómia és függetlenség, oktatás, képzés, tájékoztatás, szövetkezetek közötti együttműködés; demokrácia, igazságosság, szolidaritás, önszegély. Ld. RÉTI, www.szoszov.hu/

³⁷ A 2006. évi X. tv. 57. §-a a „Juttatások és támogatások a tagok, valamint hozzátartozóik részére” címszó alatt, valamint a szövetkezet által létrehozott közösségi alaphoz nyújtott támogatásokra vonatkozó részletes szabályokról szóló 124/2006. (V.19.) Korm. rendeletben rendelkezik a jogalkotó akként, hogy a jogcímek maximum 60 %-a alapján nyújtott támogatás lehet az, amely kizárólag az egyéni keretet terheli és legalább 40 %-ot kell fenntartani a szövetkezeti közösség részére. A támogatások/juttatások körében kiemelem pl. a szociális, gyermekneveléshez, gyógy-szervásárláshoz, betegápoláshoz biztosított, keresőképtelenség esetén biztosított és temetési segélyt, étkezési hozzájárulást, nyugdíj kiegészítést, üdülési, lakásépítési, képzési-, továbbképzési, szakmai és nyelvtanfolyamokon való képzést biztosító támogatást, ösztöndíjat stb.

és juttatások a szociális szövetkezet tagja, sőt, a tag hozzátartozói részére is adhatók az alapszabály rendelkezései szerint.³⁸

V. Összegzés

A két jogintézmény összevetése alapján rögzíthető, hogy a szociális szövetkezet Janus arcú jogintézmény. Tagjai gazdasági, valamint szociális szükségletei kielégítésének elősegítését, szociális helyzetük javítását tűzi ki célul, elsősorban munkafeltételek megteremtésével hátrányos helyzetben lévő tagjai számára. A nonprofit kft.-nek ezzel szemben egyetlen törvény által rögzített célja az eredményes gazdálkodás, a profitra törekvés tilalmával.

A szociális szövetkezet – ellentétben a nonprofit kft.-vel – speciális alapítói, alanyi körrel rendelkezik. A szociális szövetkezet tagjainak kötelezettsége nem csupán vagyoni betét szolgáltatására irányul, mint a nonprofit kft. esetében, hanem személyes, aktív közreműködésre is a társulás eredményességének előmozdítása érdekében. Ebből következően teljesen eltérő elveken nyugszik a két társulási formánál a tagok vagyoni betétjének, személyes közreműködésének ellentételezése és a társulás működésének befolyásolási képessége a tagok részéről.

A vizsgált jogintézmények jellege alapján megállapítható, hogy a nonprofit kft. is szereplője lehet a szociális gazdaságnak, de ez jogi természetét tekintve teljes mértékben eltér a szociális szövetkezettől. A legjelentősebb különbség a szövetkezeti elvek és értékek érvényesülése a szociális szövetkezet működése során, illetve ennek hiánya a nonprofit kft. esetében. Figyelemmel továbbá arra, hogy a nonprofit kft.-ben eleve kizárt a nyereség felosztásának lehetősége, közgazdasági-üzemgazdasági megközelítésben a szociális szövetkezet óriási előnye a nonprofit kft.-vel szemben, hogy fent ismertetett jellemzői okán hatékonyabban és számszerűségében jelentősebb közösségi méretekben képes aktivizálni az együttműködésre képes egyénekből meglévő társadalmi erőforrásokat.

A szociális szektorban a nyitott tagság elve és a visszatérítés sajátos rendszere, valamint a közösségi alapon rejlő jogszabályi lehetőségek okán a hátrányos helyzetben lévő, elszigetelt, ugyanakkor egyre növekvő táborot alkotó, olyan személyek számára, akik hajlandóak aktívan tenni saját életük jobbításáért, álláspontom szerint a szociális szövetkezet a legalkalmasabb jogintézmény gazdasági-társadalmi helyzetük jobbítására, különösen a tömeges munkanélküliség kezelésére.

³⁸ Sztv. 57. § (1) bek.

Felhasznált irodalom

BOGNÁR Piroska: A nonprofit gazdasági társaságok. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2010

DOMÉ Györgyné – RÉTI Mária: Szövetkezeti jog. Budapest Osiris Kiadó, 1999

DOMÉ Györgyné: A szövetkezetek jogi szabályozásának múltja, jelene és jövője. In: Tanulmányok Veres József egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szeged, 1999 (Acta Jur. et Pol.)

DOMÉ Györgyné: A szövetkezeti részjegy és az üzletrész közös és eltérő vonásai. Jogtudományi Közlöny VI. évfolyam, 1994./11-12.

GALOVITS Zoltán: A magyar szövetkezeti jog. Budapest, 1901

IHRIG Károly: Szövetkezetek a közgazdaságban. Első Kecskeméti Nyomda és Hírlapkiadó Rt., Budapest, 1937

KAUTZ Gyula: Társulási intézmények a nemzetgazdaságban. Budapest, 1871

KISFALUDI András: Társasági jog. Complex Kiadó, 2007

KLUPATHY Antal: A magyar kereskedelmi jog kézikönyve. I. kötet. K.: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. Társulat Kiadása, Budapest, 1906

KUNCZ Ödön: A Rochdale-i elvek és a szövetkezet jogi fogalmának körülírása. Magyarországi Szövetkezetek Szövetsége, Budapest, 1935

LONGA Anna Zsófia: A szociális szövetkezetek, mint a gazdaság harmadik (szociális) szektorának szereplői. Glossa Iuridica – I. évf. 1. sz. www.glossaiuridica.hu

NAGY Ferencz: A szövetkezetek alapelve. (Székfoglaló értekezés) Budapest, 1906 MTA

NAGY Krisztina: A szövetkezetek jogi minősítése és sajátosságai, figyelemmel a szociális gazdaság koncepciójára. Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2009

NAVRATIL Ákos: Közgazdaságtan. Első kötet, Budapest, 1933

NIZSALOVSZKY Endre: A szövetkezet szervei. Jogászegyleti Szemle 1948/1-2.

RÉTI Mária: A szövetkezetekről, mint a szociális gazdaság legmeghatározóbb tényezőiről. In: Bobvos Pál: „Reformator iuris cooperandi” Tanulmányok Veres József 80. születésnapja tiszteletére. Szeged, 2009

RÉTI Mária: Mit biztosít ma a jogszabályi háttér Magyarországon a szociális szövetkezetekkel kapcsolatban? www.szoszov.hu; Szövetkezeti identitás www.szovetkezetikutatointezet.hu

RÉTI Mária: Szövetkezeti jog. Egyetemi jegyzet, 2010

SZILÁGYI László: Valódi és álszövetkezet Jogászegyleti szemle. Magyar Jogászegylet 1948/1-2.

TÖRÖK Gábor: A magyar társasági jog a lapjai. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2006

VERES József: A szövetkezet jogi minősítése. Acta Juridica et Politica. Tomus LVIII., Fasciculus 40. Szeged, 2000

